

MÜRDE BUDEM ZİNDE ŞODEM GAZELİ ÖZELİNDE ŞEMS-İ TEBRİZİ'NİN MEVLÂNÂ'YA TESİRİ

Aydın ERYILMAZ*

Özet

Şems ve Mevlânâ ikilisinin dostlukları bugüne kadar en çok merak edilen konuların başında gelmektedir. Mevlânâ'nın Şems'ten sonra büyük bir değişim yaşaması Şems'i bir anda en çok merak edilen şahsiyetlerden birisi haline getirmiştir. Biz de bu makalede Şems'in Mevlânâ'ya olan tesirini "Mürde budem, zinde şodem-مردہ بدم زندہ شدم" gazelinin özelinde ve özünde incelemeğe çalışacağız. Mevlânâ'nın en meşhur ve uzun gazellerinden olan bu gazel; adeta bir mektup misali onun Şems sonrası değişimini bizlere aktarmaktadır. Zaten Mevlânâ'nın kendisi de önceki hayatına zâhidâne bir yaşayış benzetmesi yapıp yine kendisini postnişin (posta oturan-tekke şeyhi) bir zahit olarak zikreder. Hatta Mevlânâ'nın Şems'ten önceki halini âlim ama âşık olmayan bir Gazzâlî olarak niteleyenler de vardır. Zira Mevlânâ, Şems'ten önce bilgi, birikim olarak büyük bir âlim idi ama âşık bir arif değildi, görüşü yaygındır. Zaten daha önceki ruh ve duygu durumunu "ölmüş" olarak niteleyen Mevlânâ da bu söylemi destekler niteliktedir. Fakat bu değişim sadece ruhî (içsel) yönlü olmayıp fiziksel (dışsal) bir değişimi de kapsamaktaydı. Devrin ilim erbapları gibi cübbe giyip sarık takan ve sakal bırakan Mevlânâ, Şems sonrası bu adetlerini de terk etmektedir. Dolayısıyla burada bütünsel bir değişim söz konusudur. Şems'i "aşkın devleti", "aşkın talihi", "aşkın anahtarı" olarak niteleyen Mevlânâ, doğrusu Şems sonrası çarşı-pazardan içre saatlerce sema' edecek kadar büyük bir değişime uğramıştır. Mevlânâ'nın Şems'ten önceki halini "ham", ondan uzak düşme dönemini "pişme" ve ondan sonraki dönemi de "yanma" dönemi olarak adlandırabiliriz. Üç değişim-gelişim dönemi olarak nitelendirilen bu evreleri Mevlânâ "Hamdım, yandım, piştim" sözüyle özetlemektedir. Şems'ten önce mürşit, ondan sonra mürit olarak görülen Mevlânâ'nın gayesi belki de Şems'e hakiki bir talebe olabilmektir. Hasılıkelam, "Mürde budem, zinde şodem" gazeli bu değişimleri Mevlânâ'nın lisanıyla bizlere az çok aktarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî, Gazel, Tesir.

THE INFLUENCE OF SHAMS OF TABRIZ ON MAWLANA SPECIALLY OF THE GHAZAL "MURDE BUDEM ZINDE SHODEM"

Abstract

The mysterious adventures of Shams and Mawlana are one of the most curious subjects. The fact that Mawlana experienced a great change after Shams, made Shams one of the most curious personalities. In this article, we will try to examine the influence of Shams on Mawlana in the specific and essence of the ghazal "Mürde budem, zinde shodem-مردہ بدم زندہ شدم". This ghazal, which is one of the most famous and longest ghazal of Mawlana, conveys his change after Shams to us almost like a letter. In fact, Mawlana himself makes a clear analogy to his previous life and again mentions him as a clear "postnishin" (post-sitting-dervish sheikh). There are also those who characterize the state of Mawlana before Shams as a wise but not in love Al-Ghazali. Because, before Shams, Mawlana was a great scholar in knowledge but he was not wise in love opinion is widespread. Mawlana, who described the previous state of mind and emotion as "dead", also supports this statement. But this change was not only spiritual (internal), but also included a physical (external) change. Mawlana, who wears a robe, turban and beard like the scholars of the era, abandons these customs after Shams. Therefore, there is a complete change. Mawlana, who described Shams as "state of love", "fortune of love", "the key of love", has undergone such a great

* Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi Iğdır Meslek Yüksek Okulu, e-posta: igdir84@icloud.com,
ORCID: 0000-0002-3221-8886

change that he could sema' in the bazaar-market for hours after Shams. Before Shams, Mawlana can be classified as "raw", the falling-apart period as "cooking" and after-Shams period as "burning". Describe these phases as the three change-development periods, Mawlana summarizes these with the words "I was raw, I was burned, I was cooked". Mawlana, who was a mentor before Shams and a disciple after him, perhaps his aim was may be to be a true student of Shams. Consequently, the ghazal "Mürde budem, zinde şhodem" narrates these changes to us roughly in the language of Mawlana.

Keywords: Mawlana, Shams of Tabrîz, Ghazal, Influence.

Giriş

Genel olarak Mevlânâ'nın Şems'ten önceki dönemi hamlık, onun geçici kayboluş evresi yanma ve Şems'in tamamen kayboluşu dönemi de pişme olarak adlandırılır. Binaenaleyh Şems'ten önce kendisini postnişin bir zahir olarak değerlendiren Mevlânâ'nın bu sözleri, sanki bu durumu kanıtlar niteliktedir.

حاصل از این سه سخن بیش نیست

سوختم و سوختم و سوختم

Ömrümün hâsılı üç sözden öte değil

Yandım, yandım ve yine yandım

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 738).

حاصل عمرم سه سخن بیش نیست

خام بدم پخته شدم سوختم

Ömrümün hâsılı üç sözden öte değil

Ham idim, piştim ve de yandım¹

(Dâkânî, 1387: 212).

Mevlânâ'nın ruhsal tekâmülü ve Makâlât eserinin rivayetlerine baktığımızda onun ruhî-cismî seyrine dair üç merhaleden söz edebiliriz. İlk merhaleden henüz hamlığı atamamış, hem maddi hem de manevi manada gelişime uğrayan bir Mevlânâ vardır. Pişme dönemi Şems'in talim ve terbiyesinden geçtiği dönem olarak kabul edilir. Bu dönemde de henüz içsel derinliği bir bütün olarak yakalayamadığı görüşü baskındır. Şems'in kesin gidişi sonrası dönem olarak kabul edilen yanma döneminde, Mevlânâ'nın geçici bir arayış döneminden sonra aradığını kendinde bulduğu, dolayısıyla "kendî" özünde aradığını bulup bütünsel bir ferahlığa kavuştuğu öngörülür (Dâkânî, 1387: 253).

Mevlânâ'nın "ikinci doğuşu" olarak bilinen Şems ile karşılaşması olmasaydı, acaba bugün âlim, arif, bilgin olarak bilinen bu iki şahsın akıbeti ne olurdu? Bu soru eskiden beri ehli edep ve İrfan arasında var olagelmiş ve Kemâl-i Hucendî bu soruya şöyle cevap vermiştir:

مگو کارباب دل رفتند و شهر عشق خالی شد

¹ Çalışma boyunca alıntılanan Farsça beyitlerin çevirileri-kaynak gösterilmediği takdirde- metnin yazarı tarafından yapılmıştır.

جهان پر شمس تبریزی ست مردی کو چو مولانا؟

Gönül erbabı gitti ve aşk şehri boşaldı deme

Cihan Şems'le dolu Mevlânâ misali er nerde?

(Kedkenî, 1387: 12).

Mevlânâ'nın, Şems ile karşılaştığında kırklı yaşlarda arif, bilgin bütün ilimlere vakıf ve döneminin irfanına hâkim birisi olduğu söylenir. Müritleri ve halk adeta onun etrafında pervane misali idiler. Ta ki köhne elbiseli Şems adında bir kalender Konya'ya gelene kadar. Şems, güneşiyle Mevlânâ'nın kalbini ve ruhunu yakıp bir anda onu âşık yaptı. Vaktin büyük müftüsü ve seccade-nişinini divane edip dağa, bayıra düşürdü (Zemânî, c.I, 1384: 24).

Mevlânâ bu durumu şöyle beyan eder:

زاهد بودم ترانه گویم کردی

سر فتنه بزم و باده جویم کردی

Zahit idim, beni terane söyleyen ettin

Fitne meclisine baş ve bade içici ettin

سجاده نشین با وقارم دیدی

بازیچه کودکان کویم کردی

Vakarlı bir seccade-nişin gördün de

Sokağımın çocuklarına oyuncak ettin

(Fürûzânfer, c.II, 1388: 1478).

Bu karşılama kimilerince Mevlânâ'da öylesi bir değişime neden oldu ki; Mevlana dersi, vaazı, mevzuları bir kenara atıp şiire, teraneye, defe ve semaya yöneldi. Böylelikle büyük bir şair olup coşkulu ve irfânî şiirler yazdı.

Şems, Mevlânâ'ya ne dedi, ne yaptı, ne öğretti ve ne büyü yaptı ki onu böylesi değiştirdi? Sorusuna Eflâki, Hafız Şîrâzî'nin: “*Kimse açmadı açmayacak hikmetle bu muammayı*” mısraıyla cevap verir (Hafız Şîrâzî, c.I, 1392: 20).

Mevlânâ'nın Şems ile karşılaşır halvete çekildikten sonra kendi erkânını değiştirdiğini, zikir ve vaaz meclisi yerine Sema'yı ve raksı adet ettiğini söylemek mümkün. Medrese söyleşileri yerine neyin yakıcı nağmelerine yönelir. İlk başkalarıyla konuşmaktan men edildi. İkinci olarak musikiye, defe, saza, ahenge, raksa yönlendirildi ve sema'yı farz derecesinde önemli görmeye başladı. Her yerde ve her lahza sema' yaptığı: “*Yolun tamamını sema' ve raks ederek mutlu bir şekilde gidip geliyorlardı*” (Eflâki, 1362: 780), şeklinde rivayet edilir.

Bu duruma genelde Mevlânâ'nın aşağıdaki rubâisi kanıt olarak gösterilmektedir:

تا در دل من عشق تو اندوخته شد

جز عشق تو هر چه داشتم سوخته شد

Gönülde içre aşk ateşin tutuşunca

Yandı aşktan gayrı her neyim varsa

عقل و سبق و کتاب بر طاق نهاد

شعر و غزل دوبیتی آموخته شد

Ders, akıl ve kitap çekildi rafa

Şiir, gazel ve mûsiki düştü yâda

(Fürûzânfer, c.II, 1388: 1369).

Bir bakıma sema', Mevlâna'nın içindeki değişimi ve muhabbeti ifade şekliydi. Zira her ne istersen sema' ile artar gider, sema' nefsin arzusu ile meşgul olan halka haramdır. Sema' yaptıkça o zararlı ve pis halleri daha da beter olur. Hakk'a âşık ve ilim erbabı olan o kavmin aksine... Çünkü böylesi kavme sema' haramdır (Sipehsâlâr, 1325: 64-65).

Sultan Veled ise bu ani değişimi manzum bir şekilde dile getirir:

Gece gündüz sema ile raks etti

Zeminde çark misali dönüp gitti

Sema'sız bir lahza dahi durmaz idi

Gece gündüz hiç sakinleşmiyor idi

Şehirden içre bir velvele yayıla geldi

Ne şehirde hatta anla cihanda belirdi

Ve devamında enbiyanın hakiki namazı sema' vesilesiyle halka ulaştırdığını söyler: “*Kimde paklık varsa namazın zahirine aldanmaz, onda can (ruh) varsa kabul edilir... Enbiya o hakiki namazı o yol üzere sema' ile tanıtma suretiyle insanlara ulaştırdı*” (Veled, 1376: 75).

Şems ile karşılaşmadan önce namaza ve oruca sımsıkı bağlı olduğu, öyle ki üç günde bir oruç açtığı ve geceden gündüze dek namaza durduğu rivayet olunur. Kaynak verilerine göre nağme ile raksı bilmediği, ibadet ve takva ile kemal hâsıl ettiği ve ilahi tecellilerden feyizlenmeye çalıştığı sonucuna varılabilir.

Şems'in *Makâlât*'ta söylediklerine bakılırsa Mevlânâ'da ardı sıra “*üç ruhi değişim*” görülür. Birinci mertebede Mevlânâ henüz ham “*tam manası ile benliğini terk etmemiş çeşitli ilimlerdeki derinliği ve bu ilimlere hâkimliği ile övünüyor*” (Muvahhid, 1379: 150). Bu mertebede Mevlânâ henüz Şems'in her dediğini kabul etme noktasında tereddüt yaşıyor ve başka kitapları okumaya devam ediyor. Diğer mertebede ise Mevlânâ, “*Şems'e tam bağlanıp tüm varlığıyla Şems'in varlığında gark olmuş ve kendisinden başkasıyla ilgilenmiyordu*” (Muvahhid, *Makâlât*, c.I, 1369: 148). Fakat Şems'in Mevlânâ'yı bu kendinden geçmişlikten ve mestlikten çıkarıp hakikati göstermek istediği, bunun ise Şems'in Mevlânâ'yı bırakıp Şam'a gitmesi ile gerçekleştiği söylenir. “*Böylelikle Mevlânâ, ayrılık ateşi ile kavrulup benliğini büsbütün yakar*” (Muvahhid, *Makâlât*, c.I, 1369: 148-51). İkinci mertebede *Mesnevi*'yi, üçüncü mertebede *Divân-ı Kebîr*'i yazar. Şems ise Mevlânâ'nın ayrılık sonrası halini şöyle beyan ediyor: “*ikinci gelişimde Mevlânâ,*

Enbiya ve evliyaların görme hasreti çektiği kimsedir. Mevlânâ'nın makamı o derece yüce ki Şems onu tanımak için kendini yetersiz görüyor” (Muvahhid, 1379: 150). Fakat Mevlânâ'da ki bu “ruhî seyir” zikredildiği gibi mi? Ona başka kaynaklarda ulaşamadığımız için net bir şey söylemek hata olur.

Mürde Budem Gazeli ve Şems'in Mevlânâ'ya Tesirleri

Dîvân-ı Kebir'in (Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî) en meşhur ve uzun gazellerinden olan bu gazel; adeta bir mektup misali onun Şems sonrası değişimini bizlere aktarmaktadır. Bu gazel Mevlânâ'nın söyleşi-konuşma şeklinde yazdığı duygu, coşku dolu bir gazeldir ve “*bu konuşma kesinlikle Şems-Mevlânâ arasında geçmiş ve Mevlânâ, Şems'in davetini kabul kulağı ile dinlemiştir*” (Suruş, 1388, 58). Mevlânâ, Şems'in onda yaptığı maddi manevi değişimleri kendi lisanı ile açıklamaktadır. Cismî ve ruhî bir değişimin serüveni olan bu gazelde, Şems'in Mevlânâ'dan tam olarak ne istediğini az çok anlamaktayız. Gazelin bütününe ve içeriğinde baktığımızda, kesin olmamakla birlikte bu gazelin Şems'in Konya'ya ikinci gelişi sonrası yazıldığını söyleyebiliriz.

Mevlânâ'nın yolculuğunu ölüm-yaşam düsturu ile başlayıp olmak ya da olmamak kumarına benzetebiliriz.

1.Beyit

مردہ بدم زندہ شدم گریہ بدم خندہ شدم

دولت عشق آمد و من دولت پایندہ شدم

Ölmüş idim can buldum, ağlar idim güler oldum

Aşkın devleti gelince ben sonsuz devlet oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Mevlânâ'nın Şems'ten önceki hayatını “*ölmüş idim*” cümlesi ile nitelendirmesi Şems ile karşılaşmasının onun için hayati önem arz ettiğini gösterir. “*Ağlar idim, güler oldum*” merhalesine üstün körü bakılmamalı. Ağlamak vücuda dolanan bağ misali olup hüznün ve kederin habercisidir. Gülmek ise vücut ferahlığına ve hürlüğüne delalet eder. Dolayısıyla Şems, Mevlânâ nezdinde ona sonsuz devlet olan aşkın devletini bulduran kimse olup aşkın öz temsilcisi veya öz aşkın temsilcisi hükmüne bürünmüştür. Bu aşk aynılık olup şehvî-cismî aşklardan farklıdır. Binaenaleyh burada bahsi geçen aşk, irfânî, ilahî aşktır. Zâhirî ve cismî ölümü aşıp sonsuz aşkın ikbali ile içsel huzura kavuştuğunu iddia eden Mevlânâ, bu aşamadan sonra “*doygun-tok göze*” ulaşır (Dâkânî, 1387: 253). Burada mevzu bahis olan aşk “*imanla eşdeğer olan aşktır*” (Suruş, 1388: 24). Gülümseme-tebessüm ufukları yenileyen bir fiildir. Ruh âlemi ile doğrudan bağlantılı olup bir nevi iç dünyanın elçisi görevini üstlenir. Şems ile beraber gerçek aşkı bulduğu söylenen Mevlânâ, aşğın tebessümüne dair şöyle der:

گر چه من خود ز عدم دلخوش و خندان زادم

عشق آموخت مرا شکل دگر خندیدن

Gerçi ben kendim yokluktan hoşnut ve şad doğdum

Velakin aşk bana başka bir şekilde gülmeyi öğretti

(Fürûzânfer, c.II, 1388: 818).

Binaenaleyh iki türlü mutluluk-gülümseme ve iki türlü gam-keder olduğu görüşü vardır. Aşkın insana başka olanı yani içsel gülümsemeyi öğrettiği söylenebilir. Bu bağlamda ariflerin âşıklıktan ötürü derdi ve maşuktan kaynaklı tebessümü olur. O halde aşkın iki rüknü olmalıdır; âşıkâne ve maşukâne.

2.Beyit

دیده سیر است مرا جان دلیر است مرا

زهره شیر است مرا زهره تابنده شدم

Tok-doygun gözüm var benim, cesur canım var benim

Aslansı cesaretim var benim, parıldayan zühre oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Sonsuz aşkı elde ettikten sonra dünyaya-ukbâya dair korkularını yenmiş gibi görünen Mevlânâ'nın aslan misali cesaretli olup Zühre Yıldızı gibi etrafına nur saçmaya başladığı görülür. Zühre-Nâhid Yıldızı üçüncü gökte bulunan bir yıldızdır. Kadim anlayışta Müşteri Yıldızı “büyük” ve Zühre Yıldızı “küçük” talih olarak kabul edilirdi. Dişil, etkilenen ve kabullenici bir yıldızdır. Belki zorlama bir benzetme gibi görülecek fakat bu durumda Mevlânâ kendisini Şems karşısında etkileyen (fâil) değil de etkilenen (mef'ul) olarak nitelendirmiştir (Dâkânî, 1387: 254). Zahitlikten âşıklığa-arifliğe doğru yol aldığı görülen Mevlânâ ikisinin farkını şöyle açıklar:

زاهد با ترس می‌تازد به پا

عاشقان پران‌تر از برق و هوا

Zahit korkudan dörtnala kaçır

Âşıklar ışıkla havadan hızlı uçar

(Zemâni, c. V, 1390: 2192).

Mezkûr gazel özelinde devam eden bu söyleşi de Şems, Mevlânâ'ya ilk olarak şöyle der:

3.Beyit

گفت که دیوانه نه‌ای لایق این خانه نه‌ای

رفتم دیوانه شدم سلسله بندنده شدم

Dedi: “Divâne değilsin, bu eve layık değilsin”

Gittim divâne oldum, zincire bağlanan oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Akıl olmanın zıttı olan divânelik, âşıklığın en önemli nişanelerinden olup akıl gibi hesapçı olmayıp hayatı sıradanlaştırmanın önüne geçer. “Bu aklın elinden

divane olunmalı” ve *“Âşıklığa doğru yol alınmalı”*. Dolayısıyla aşka sebep divâne olduğu söylenen Mevlânâ, ilahî aşkın şarabıyla kalıplaşmış geleneklerden sıyrılmaya çalışır (Dâkânî, 1387: 254). Bu ve bundan sonraki birkaç beyitte Şems, sürekli olarak Mevlânâ’nın eksikliklerini ve aldanişlarını tek tek sıralar:

4.Beyit

گفت که سرمست نه‌ای رو که از این دست نه‌ای

رفتم و سرمست شدم وز طرب آکنده شدم

Dedi: *“Sarhoş değilsin, git zira bu elden değilsin”*

Gidip sarhoş oldum, mutluluğa bürünür oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Şems, Mevlânâ’ya hitaben *“sen irfani meyle sarhoş olan bu gruptan değilsin”* deyince o da aşk meyi ile mest, şad ve hoşnut olur. Sarhoşluk-mestlik irfânî aşkın birincil şartlarından olup aşk şarabını içen aşığı beden kalıbından ayırarak başka bir âleme götürür. Dolayısıyla buradaki mey-şarap, irfânî-ilahî coşkunluk veren manevi bir içecek olmalıdır. Mevlânâ, bu durumu şöyle izah eder:

باده از ما مست شد نی ما از او

قالب از ما هست شد نی ما از او

Bade bizden mest oldu, biz ondan değil

Kalıp bizden var oldu, biz ondan değil

(Zemâni, c.I, 1384: 1812).

Söyleşi bu mihverde devam eder:

5.Beyit

گفت که تو کشته نه‌ای در طرب آغشته نه‌ای

پیش رخ زنده کنش کشته و افکنده شدم

Dedi: *“Sen maktul değilsin, mutluluğa bürünmüş değilsin”*

Canlandırın cehresinin önünde maktul ve atılan oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Maşukun sokağında *“maktullük-öldürülmek-şehitlik”* âşık nezdinde en ulvi mertebe olup ilahî aşk erlerinin varacağı son menzildir. Zira küçük cihat zâhirî düşmanla ve büyük cihat derûnî düşmanla olur. Binaenaleyh Şems, bu mertebede Mevlânâ’nın tam manasıyla kendinden-benliğinden sıyrılmamasını istemektedir. Şems, kendi benliğini aşamamış ve kendisinde onu görmediği kimselerle kolay kolay konuşmazdı: *“Sözü kendime diyebilirim. Kendimde onu gördüğüm herkese söz diyebilirim”*. Bu durumda Mevlânâ, henüz Şems’in istediği olgunluğa erişememiş gibi gözükmektedir. Zira devamında; *“Sen ihtiyacını dile getiren bu kimsesin. Yabancı ve ihtiyaçsız beliren o kimse sen değildin, o senin düşmanın idi. Sen olmadığın için incitiyordum”*. *“Ben-ene”* temelli söylemleri terk eden Mevlânâ bir anda aziz

olur ve Şems bu durumu; “ben seni nasıl inciteyim? Ayağına buse kondursam, korkarım ki kirpiğim senin ayağına batıp yaralası” şeklinde açıklar (Muvahhid, Makâlât, c.I, 1369: 103).

6.Beyit

گفت که تو زیرکی مست خیالی و شکی

گول شدم هول شدم وز همه برکنده شدم

Dedi: “*Sen zekiciksin, hayalin ve şüphenin sarhoşusun*”

Korkar oldum, ebleh oldum ve hepsini atar oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Henüz aklın, hayalin ve şüphenin giriftarı olan Mevlânâ, Şems’in bu itibıyla bir anda onları söküp atmaya gayret eder. Fakat gazelin devamına bakıldığında Şems’in istediği olgunluğu yakalayamamış gibi görünmektedir. Burada bahsi geçen eblehlik-nâdânlık daha önce öğrenilen yalan-yanlış bilgilerden sıyrılmak şeklinde yorumlanır. Bundan dolayı Şems, uzun bir süre Mevlânâ’ya kitap okumayı yasaklamış olmalı. Makâlât’ın bir-iki yerinde insan kendi kitabını yazmalı veya kâinat kitabını okumalıdır, der. Şems, Mevlânâ’nın bildiklerinin yalan-yanlış şeyler olduğunu söylemiyordu. Bu gibi mevzuları tartışmanın gereği yok dolayısıyla endişe, düşünce, evham ve bilgelik taslamak ışığı az olan muma benzer, güneş doğduğunda artık ona ihtiyaç yoktur. Bu durumda Şems, Mevlânâ nezdinde; evvelden-ahire, malumdan-meçhule götüren düşünce döngüsünü ateşe verip bu döngüye ihtiyaç olmadığını, hakikatin bir mertebede zuhur ettiğini öğreten kimse olmaktadır (Dinânî, c.I, 1395: 133). Devamında yine kinayeli bir lisanla konuşmayı sürdürür:

7.Beyit

گفت که تو شمع شدی قبله این جمع شدی

جمع نیم شمع نیم دود پراکنده شدم

Dedi: “*Sen mum-meşale oldun, bu topluluğa kible oldun*”

Toplu değilim, meşale değilim, darmadağın duman oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Konya’nın meşhur vaizlerinden olan Mevlânâ’nın etrafında oldukça fazla mürit vardı. Döneminin büyük şeyhlerinden olan Mevlânâ’nın bu halini yani; şöhret ve makam hissini ondan koparmak isteyen Şems’in tesiriyle Mevlânâ talim ve tedrisi bırakır. Mevlânâ’nın Şems’ten önce sıradan bir şeyh olduğu söylenir. Onun herkesin yaptığı işleri yaptığını, herkesin söylediği şeyleri söylediği kaynak kitaplarda malumdur. Yani onu diğerlerinden ayıran herhangi bir özelliğinin olmadığı sonucuna varabiliriz. Hatta bu durumu: “*Şems kendi vücudunun kimyası ile onun vücudunun paslarını silip yüzünü başka cihana yönlendirdi, böylelikle Mesnevi ve Gazeliyât-i Şems gibi muazzam eserleri yazdı*” (Dinânî, c.I, 1395: 133), gibi abartıcı cümlelerle izah edenler de olmuştur. Mevlânâ’nın şu beyti bu duruma delil olarak gösterilir:

زاهد کشوری بدم صاحب منبری بدم
کرد قضا دل مرا عاشق و کف زنان تو

Bir ülkenin zâhidi idim, minber sahibi idim
Kaza beni, senin aşığın ve el çırpanın etti
(Fürûzânfer, c.II, 1388: 875).

Şems'in Mevlânâ, ilim ve irfanda derya misalidir ama onu öylesi aciz bırakıp maskara edeceğim ki onca fesahatiyle, benim elimde, çocuğun elinde ki mühür misali kalacak, sözleri bu durumu destekler niteliktedir (Muvahhid, Makâlât, c.II, 1369: 51).

8 Beyit

گفت که شیخی و سری پیش رو و راهبری
شیخ نیم پیش نیم امر تو را بنده شدم

Dedi: “*Sen şeysin, öncüsün, başsın ve rehbersin*“
Şeyh değilim, öncü değilim, emrine kul oldum
(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Şeyhlik-müritlek anlayışına karşı olan Şems, Mevlânâ'yı dost tutmak için kinayeli söylemlere devam eder. “*Ben kendi şehrimden çıktığımdan beri şeyh göremedim, şeyhlik, Mevlânâ'ya yakışır, yaparsa ama kendisi hurka vermiyor*” (Hoşnivis, Makâlât, 1349: 130). Başka bir yerde ise yollarının kardeşlik yolu olması gerektiğini, şeyhlik-müritlek muhabbetinden haz almadığını ve bunları yavan bulduğunu söyler (Muvahhid, Makâlât, 1369: 686). Halkın sevileni-şeyhi olmak ve takdir edilmek büyük bir tuzaktır. Şöhret çoğu zaman şehvetten daha tehlikeli olup âlimi de alaşağı eder.

که اشتهار خلق بند محکم است
در ره این از بند آهن کی کم است؟
Halkın şöhretlisi olmak çetin bir ağıdır
Bu yolda demir, ağdan nasıl az kalır?
(Zemânî, c.I, 1384: 492).

Bu noktada Şems, henüz Mevlânâ'nın tam manasıyla şöhretten, ağdan, evhamdan sıyrılmadığını düşünüp iğnelemelerine ve tavsiyelerine devam eder:

9.Beyit

گفت که با بال و پری من پر و بالت ندهم
در هوس بال و پرش بی پر و پرکنده شدم

Dedi: “*Kol kanat gerersin ama ben kol kanat gerdirmem*”

Kolu kanadı hevesiyle, kanatsız ve darmadağın oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Henüz öncülük ve şeyhlik hissini tam olarak atamamış gibi görünen Mevlânâ, Şems'in şartlarını tek tek yerine getirmeye çalışsa da Şems'in yine de ondan hoşnut olmadığı görülüyor: “*Sana olan meylim evelen güçlü idi. Ama konuşmalarından bu sırlara hazır olmadığını görüyordum. Söyleseydim vakıf olamaz ve o saatte zayi ederdin (Muvahhid, 1379: 140)*”. Kol kanat germek aynı zamanda böbürlenme ve yüksekte uçma manasına da gelmektedir. Fakat ikinci mısradaki verilen cevabı nazara aldığımızda burada himaye etme anlamında kullanıldığını söyleyebiliriz. Yani Şems'in beni himaye edip kol kanat girmesi arzusuyla himayesiz kaldım.

10. Beyit

گفت مرا دولت نو راه مرو رنجه مشو

زانک من از لطف و کرم سوی تو آینده شدم

Bana dedi: “*Ey yeni devlet, yol yürüme, rencide olma*”

Zira ben lütufla keremle senin tarafına gelmiş oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Bütün bu itaplardan sonra Şems, Mevlânâ'ya “*bu itaplarımdan dolayı gönül koyma çünkü ben senin yanına ihsanla geldim*” demektedir. Öyle ki bu merteben sonra Mevlânâ'nın istenilen olgunluğa eriştiğini düşünüp oldukça iddialı hatta abartılı olan şu cümleyi kullanır: “*Vallahi senin yüzünü görmek berekettir. Nebi'yi görmek isteyen kimse Mevlânâ'yı görsün*” (Hoşnivis, Makâlât, 1349: 115).

11. Beyit

گفت مرا عشق کهن از بر ما نقل مکن

گفتم آری نکنم ساکن و باشنده شدم

Bana dedi: “*Köhne aşkı bize nakledip durma*”

Dedim: “*Evet etmeyeyim, susan ve yetinen oldum*”

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

“*Aşığın ahvalini âşık bilir*” (Muvahhid, Makâlât, c.I, 1369: 125), diyen Şems, Mevlânâ'nın aşka dair kıssalar anlatmasını bırakıp kendisinin âşık olmasını ister. Dolayısıyla eski kalıplardan ve geleneklerden uzaklaşmaya başlayan Mevlânâ bu durumda Şems nazarında âşıklık makamına yaklaşmış gibi görünüyor.

12. Beyit

چشمه خورشید تویی سایه گه بید منم

چونک زدی بر سر من پست و گدازنده شدم

Güneş'in kaynağı sensin, söğüdün gölgesi benim

Sen kafama vurduğun için aciz ve eriyen oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Bu beyitle birlikte Mevlânâ kendi halini açıklayıp Şems'e dair sözler sarf etmeye başlar. Şems'i Güneş'e benzeterek Şems karşısında gölge misali naçiz kaldığını belirtir. Zaten Şems'in de Makâlât'ta buna dair şöyle bir söylemi var: *"Bu Mevlânâ aydır, göz benim güneş misali vücuduma ulaşamaz, ancak aya ulaşır. Nur ve ışığa sebep gözde güneşin takati bulunmaz, o ay güneşe ulaşamaz, ancak belki güneş aya ulaşırsa"* (Muvahhid, Makâlât, 1369: 115).

13.Beyit

تابش جان یافت دلم و اشد و بشکافت دلم

اطلس نو بافت دلم دشمن این ژنده شدم

Can parıltısını buldu gönlüm, açılıp yarıldı gönlüm

Yeni bir atlas buldu gönlüm, bu eskinin düşmanı oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Aşka-Şems'e kavuşan Mevlânâ, sadece ruhsal bir değişime uğramadı aynı zamanda giyim kuşamı da değişti. Bilinen ve adet olmuş şeyh-vaiz elbiselerini, sarıklarını giymemeye başladı. Hatta Şems'le karşılaştıktan sonra Şems tarzında giyinmeye başladı (Sipehsâlâr, 1325, 15). Fakat Suruş, eski elbiseden maksat bilinen elbisenin aksine şeyhlik, şöret, müritler, mal-makam ve itibar gibi şeylerin ima edildiğini, dolayısıyla manevi bir elbisenin mevzubahis olduğunu söyler (Suruş, 1388: 119). Zaten Şems'in Makâlât eserindeki; bana uyumunda Resul aleyhisselam hırka verdi... Sohbet hırkası, söylemi bunu destekler niteliktedir. Şems aşk hırkasından öte bir şey olmayan sülûk hırkası hakkında bu iddiada bulunmuştur. O halde Mevlânâ'nın da bahsettiği hırka nihai manada aşk hırkası olmalıdır (Dinânî, c.I, 1395: 58).

14.Beyit

صورت جان وقت سحر لاف همی زد ز بطر

بنده و خر بنده بدم شاه و خداونده شدم

Canın sureti sehere dek hoşlukla laf ederdi

Kul ve seyis idim şah oldum padişah oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Mevlânâ misali bir bilgenin Şems karşısında-velev ki tevazu ve yüceltme dahi olsa- kendisini bu derece hakir görmesi, her ne kadar abartı olsa da, bu durum Şems'in azametine ve Mevlânâ nezdindeki değerine delalet eder. Devrin en tanınan âlimlerinden olan Mevlânâ, belki de bu söylemleriyle Şems'in azametini kendi müritlerine ve Konya halkına anlatmaya çalışıyordu. Çünkü Mevlânâ'nın müritleri de dâhil olmak üzere insanların çoğu Şems'e dair önyargılıydı. Ayrıca onlar nezdinde bu durumu daha da anlaşılabilir kılan başka bir mevzu ise azizlerin azizi bildikleri Mevlânâ'nın Şems misali sıradan birisine bu derece bağlı

olmasıydı. Fakat hakikat şu ki onların çoğu zaman rezil diye nitelendirdikleri Şems, Mevlânâ nezdinde aziz bir padişah idi. Donemin ilim erbabı tarafınca kutup diye nitelenen Mevlânâ'nın Şems'e karşı bu tutumu kuvvetle muhtemel onu aşka davet etmesi olmuştur.

15.Beyit

شکر کند کاغذ تو از شکر بی حد تو

کآمد او در بر من با وی ماننده شدم

Şükreder senin kâğıdın, sonsuz şekerine sebep

O benim yanıma gelince ona benzeyen oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Mevlânâ bu beyitte kendisini kâğıda ve Şems'i de şekerle benzeterek nasıl ki kâğıt içine konulan şekerden ötürü şirin olur, ben de senle olan dostluğuma sebep böylesi şirin kelam oldum, demektedir. Kadim bir anlayış olan bu gelenekte, tüccarlar veya ev sahipleri özel misafirlerine şeker ve tatlı gibi yiyecekler ikram ettiğinde onu bir kâğıdın içine koyarlardı. Büyük ihtimalle Mevlânâ da teşbihte hata olmaz düsturunca bu benzetmeden istifade etmiştir. Çünkü izahı zor olup şerh noktasında muamma ve müşkül barındırmaktadır. Fakat Üstâd Abdülkerim Suruş şekerden gayenin şirin-şeker sözlü olma manasına geldiğini belirtir. İnsan şirin sözlü olabilmek için acı çekmeli, bu dünyada tamah ettiği şeylere erişmemelidir. Hatta helal dairesinde tamah ettiği çoğu arzusunun önüne set çekmelidir. Şirin-şeker sözlü olmak günlük işlerin acısına katlanmanın karşılığıdır (Suruş, 1388: 31).

16.Beyit

شکر کند خاک دژم از فلک و چرخ به خم

کز نظر و گردش او نورپذیرنده شدم

Şükreder solgun toprak, feleğe ve eğik çarka sebep

Onun nazarı ve dönmesiyle nuru kabullenen oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Yine kendisini tevazünün göstergesi olan toprağa, Şems'i de çarkifeleğe benzetir ve ona sebep nura gark olduğunu belirtir. Ayrıca toprak karanlığı-sakinliği, felek ise aydınlığı-coşkuyu sembolize eder. Hatta bazı yerlerde Şems'i Ay'dan daha nurlu-ışılıklı olarak niteler:

در دو چشم من نشین ای آن که از من من تری

تا قمر را وانمایم کز قمر روشن تری

Ey benden sevimli ben! İki gözüme otur sen

Ta ki Ay'ı yarayım zira Ay'dan nurlusun sen

(Fürûzânfer, c.II, 1388: 2097).

17.Beyit

شکر کند چرخ فلک از ملک و ملک و ملک
کز کرم و بخشش او روشن بخشنده شدم
Şükreder çarkıfelek, melik, melek ve mülk
Onun keremi ve ihsanıyla nur saçan oldum
(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Mevlânâ'nın Şems'e dair abartıcı ve oldukça yüceltici benzetmeleri bu beyitte de görülmektedir. Bu durumda zorlama bir çıkarım gibi gözükse de gazelin Mevlânâ-Şems arasında bir söyleşi olması hasebiyle, Mevlânâ hatta mülkün, meleğin, meliğin Şems'in kereminden ötürü nurlandığını ve bundan dolayı ona şükrettiğini söyler. Her ne kadar bu keskin benzetmeler Fars kültüründe-hatta avam nezdinde-anlaşılabilir ve normal karşılanırsa da, o dönemin koşullarında diğer kültürlerde, bilhassa Anadolu kültüründe, genellikle Allah'a nispet edilen bu sıfatların, Şems için kullanılması özellikle avam nezdinde oldukça fazla sorun teşkil ediyordu.

18.Beyit

شکر کند عارف حق کز همه بردیم سبق
بر زبر هفت طبق اختر رخشنده شدم
Şükreder Hakk'ın arifi ki hepsinin önüne geçtik
Yedi tabakanın üstünde parıldayan yıldız oldum
(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Burada Mevlânâ artık kendisini zahit olarak değil de arif olarak görmeye başlayıp Şems vesilesiyle kemal noktasında çoğu arifi geride bıraktığını söyler. Dolayısıyla o da kendisinde ki bu büyük değişimi bir nevi itiraf etmiş oluyor.

Mevlâna'nın Şems'e ilişkin dilinden dökülenlerin Fars edebiyatındaki anlamını iyi bilen Sultan Veled, Mevlânâ'nın Şems'ten öncesi zahit, sonrası arif olduğunu belirtip farklarını şöyle izah eder:

“Arifin nazarı Allah'adır, zahidin nazarı kendi amelinedir. Arif, Allah'a bakar; zahit, kendi haline bakar. Zahit: “Ben ne edeyim” der, arif: “Bakalım Hak ne eder” der ve kendini unutmuştur. Belki onun “kendi” si kalmamış Hakk'ta bitmiştir. Arifin nefesi kendi ilahi ile ve zahidin nefesi kendi nefsi iledir” (Veled, Velednâme, 1376: 56) Kuvvetle muhtemeldir ki Şems aşkın tıpkı özgürlük olduğunu Mevlânâ'ya öğretti. Özgürlük taraftarı olmayan kimse aşktan muradını alamaz. Belki de Şems firakından sonra Mevlânâ'yı böylesi nur ve hararet saçıcı yapan bu aşk güneşiydi. Bu aşk güneşi onun dokunaklı beyitlerini ölümsüz yapan ana etkenlerden birisidir.

زهی عشق زهی عشق که ما راست خدایا
چه نغزست و چه خوبست و چه زیباست خدایا
Maşallah maşallah bu aşka ki bizdedir ya Rab

Nice iyidir, nice hoştur, nice güzeldir ya Rab
چه گرمیم چه گرمیم از این عشق چو خورشید
چه پنهان و چه پنهان و چه پیداست خدایا
Nice hararetliyiz, nice hararetliyiz bu güneşle
Nice gizlidir, nice gizlidir, nice aşikâr ya Rab
(Suruş, 1388: 121).

19.Beyit

زهره بدم ماه شدم چرخ دو صد تاه شدم
یوسف بودم ز کنون یوسف زاینده شدم
Zühre idim ay oldum, iki yüz katmerli çark oldum
Yusuf idim velakin şimdi yusuf doğuran oldum
(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Mevlânâ bu gazelin ikinci beytinde kendisini Zühre yıldızına benzetirken bu değişim neticesinde Ay misali olduğunu söyler. Değişimdeki merhaleleri göz önünde bulundurduğumuzda Zühre'yi zahide ve Ay'ı da arife benzetebiliriz. Dolayısıyla zahit iken arif olmuştur. Arifliğin-âşıklığın verdiği coşku ile Şems'in onda oluşturduğu duygu yoğunluğunu şu beyitlerle izah eder:

هفت آسمان را بردرم وز هفت دریا بگذرم
چون دلبرانہ بنگری در جان سرگردان من
Yedi göğü yırtarım ve yedi denizi aşarım
Dilberâne baksan sersem canıma benim
تا آمدی اندر برم شد کفر و ایمان چاکرم
ای دیدن تو دین من وی روی تو ایمان من
Sen gelince yanıma, uşağım oldu küfürle iman
Ey çehresi dinim olan! Ey yüzü imanım benim!
بی‌پا و سر کردی مرا بی‌خواب و خور کردی مرا
سرمست و خندان اندر آ ای یوسف کنعان من
Başsız ve ayaksız ettin, uykudan ve yemeden ettin
Sarhoş, güleç halde gel, ey Kenanlı Yusuf'um benim!
از لطف تو چو جان شدم وز خویشتن پنهان شدم
ای هست تو پنهان شده در هستی پنهان من
Lütfunla can oldum, kendimden gizlenen oldum
Ey ki kendi varlığı, benim gizli varlığımda gizlenen!

(Fürûzânfer, c.II, 1388: 752).

Coşkun bir arife dönüşüp çark misali heyecanla sema'da döndüğü söylenen Mevlana'nın bu halini Eflâkî şöyle rivayet eder: “*Yolun tamamını sema' ve raks ederek mutlu bir şekilde gidip geliyorlardı*” (Eflâkî, 1362: 780). Öylesi irileştim ki bu dünyaya sığmıyorum, iki yüz hatta ondan fazla fezaya ihtiyacım var. Mevlânâ, Mesnevi ve Dîvân-ı Kebîr'de aşığı iki şekilde vasıflandırır. İrileşmek-şışmanlaşmak ve diğeri de zayıflamak-sıskalaşmak. Zira aşk derdi kimi zaman tezat şekilde tezahür eder (Suruş, 1388, 27).

20.Beyit

از توام ای شهره قمر در من و در خود بنگر

کز اثر خنده تو گلشن خندنده شدم

Sendenim ey meşhur kamer, bana ve kendine bakıver

Senin gülüşünün tesiriyle gülümseyen gülşen oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Burada da Şems'i Ay'a benzetip ben senle bir oldum yani senleştim ey meşhur ay (Şems)! Bana ve kendine bir bak ki senin gülüşlerinin tesiriyle şen şakrak gülşen oldum, diye seslenir. Binaenaleyh gama ve hüzne müptela kişiliğin yerini gül gülşen bir kişilik almıştır. Hüzün haletinden huzur âlemine doğru asude bir geçiş yaptığımı söylemek mümkün.

21.Beyit

باش چو شطرنج روان خامش و خود جمله زبان

کز رخ آن شاه جهان فرخ و فرخنده شدم

Satranç gibi revân ol, kendi hamuş ama cümle lisan

Cihan şahının çehresiyle ferah ve ferahlayan oldum

(Fürûzânfer, c.I, 1388: 616).

Sessizlik eşliğinde oynanan satranç oyununda, aslında sessizce yapılan hamleler hedefine doğru daha revan-akıcı bir şekilde gider. Satranç oyunun lisanı, yapılan hamlelerdir. Oyuncu hâmuşluğun hazzına varınca zaten bütünüyle lisan olur. Oyunun ana karakteri olan şah da oyuna ferahlık salar. Burada şahtan maksat elbette Şems olmalı. Zira Mevlana'nın Şems'ten sonra “*hâmuşluk makamı*”na vardığı kanaati yaygındır. Özellikle Şems'in tamamıyla ortadan kaybolmasından sonra Mevlânâ neredeyse hiç konuşmadığı söylenir. Zaten Şems de zor olanın susmak olduğunu, “*konuşmak can deşmek, dinlemek (susmak) can beslemektir*” şeklinde, (Hoşnivis, Makâlât, 1349: 199) ve Mevlânâ, “*Susunuz, susunuz zira susmak ölüme nefistir*” şeklinde tarif eder. Şems'in Mevlânâ'ya öğrettiği aşk makamı ile birlikte en ulvi makamların başında Hâmuşluk makamının geldiğini söyleyebiliriz. Belki de bu makamda insanın zatına işaret vardır. İnsanın da hem zatî hem de sübûtî yönleri vardır.

Sonuç

Mestâne bir halet barındıran “*Mürde budem, zinde şodem*” gazeli aslında Mevlânâ'nın lisaniyle bize, Şems-Mevlânâ dostluğuna dair kısa bilgiler vermektedir. Gazelden anlaşıldığı kadarıyla; Şems daha çok Mevlânâ'da manevi bir devinim başlatarak tutsak-giriftar bir âlem olan iç dünyasını aşk vesilesiyle feraha erdirmeye eğilimindedir. Uzun bir süre belki de geçici gidişi öncesinde, Mevlânâ'nın yanında geçirdiği dönem boyunca Mevlânâ'yı sürekli olarak azarladığı ve eleştirdiği görülür. Eksiklerini tek tek söylemiş “*gerçek dost, dostuna kusurlarını söyleyen kimsedir*” kaidesince hareket etmeye çalışmıştır. Belki de kendi lisaniyle Şems'in onun yüzüne vurduğu eksiklerini bu gazel eşliğinde itiraf etmektedir. Zira şeyhlik, şöhret, makam, teveccüh, ilgi ve buna benzer şeyler, her insanı yanıltabilir. Mevlânâ da Şems vesilesiyle bu bağlardan kurtulup dünyaya dair tasayı bir kenara atmış ve his dolu bir insan olmuştur. Öyle ki ayı, feleği geride bırakacak bir halete büründüğünü iddia eder. Şems ilmî olarak Mevlânâ'ya çok fazla bir şey katmamış olabilir fakat âşık olmayan bir âlimi yani Mevlânâ'yı âşık bir arife dönüştürmüştür. Özetle Mevlânâ'yı Mevlânâ yapmıştır. Dîvân-ı Şems adlı eserinin çoğu gazelinde Şems'i zikredip yüceltmektedir fakat Şems'in lisaniyle kendisine hitap ettiği gazeli neredeyse yoktur. Binaenaleyh bu gazel özellikle bu özelliği bakımından oldukça önem arz eder. İran'ın çağdaş yazar ve ediplerinden olan Üstad Şefi' Kedkenî, Üstad Bediüzzamân Fûrûzânfer, Üstad Abdülkerim Suruş, Üstad İbrahim-i Dinânî gibi hocalar bu gazelin Mevlânâ-Şems arasında geçen bir söyleşiden oluştuğu noktasında hemfikirdirler. Öyle ki bu gazel için “*Mevlânâ'nın gözünde Şems, Şems'in özünde Mevlânâ*” unvanını kullanmak sanırım yerinde bir çıkarım olacaktır.

Özetle bu gazeli; konu, duygu, halet ve değişim bakımından üç ana bölüme ayırmak sanırım yerinde bir tespit olacaktır. Zira ardı sıra gelen üç tekâmül dönemi görmekteyiz.

Birinci bölüm, gazelin ilk beytinden oluşur. Bu beyitte Mevlânâ'nın üzgün ve hüznü bir insan iken aşkın onu mutlu, diri ve şad kıldığını görüyoruz. Daha çok içsel, ruhsal ve duygusal bir değişim baskındır. Ümitsiz ve karamsar bir duygu girdabında bulunan Mevlânâ, bunun neticesinde kendisinden efkârlı-kederli bir karakter olarak söz etmektedir. “*Kutlu talih*” ya da “*sonsuz devlet*” olarak nitelendirdiği Şems, onu bu karamsar haletten çıkartıp hayat dolu ve güleç bir karaktere dönüştürmektedir.

İkinci bölüm: Üçüncü beyitle dokuzuncu beyit aralığındaki yedi beyitten oluşur. Bu beyitlerde Mevlânâ, Şems ile kendi arasında yaşananları açıkça anlatıp Şems'in istek, talimat, emir, eleştirilerinden bahsedip bu doğrultuda yaptığı şeyleri sıralamaktadır. Bu beyitler Şems'in talim ve terbiye yöntemlerini anlamamız hususunda Mevlânâ'nın lisaniyle bize bilgi vermesi hasebiyle oldukça önem arz eder. Burada Şems'in, Mevlânâ'yı her türlü maddî ve manevi bağılıklardan, bağlardan, ağlardan, fikirden, vesveselerden kurtarmaya ve onu gerçek benliğiyle yüzleştirmeye çalıştığını görüyoruz. Aslında Şems'in Mevlânâ'ya yeni bir şey öğretmediğini aksine onu fazla olan kuruntu, takıntı ve hayali-içtimai vesveselerden kurtardığını söylemek daha doğru bir tespit gibi gözükmektedir.

Üçüncü kısım ise gazelin ikinci ve son on iki beytini kapsar. Mana yüklü bu mısralarda Mevlânâ, Şems'le giriştiği âşıkâne kumarın etkilerinden ve sonuçlarından bahseder. Mevlânâ'nın Şems'in emir ve isteklerini yerine getirmesi sonucunda mutlu, cesur, tok gözlü, kutlu talihli olup mutluluktan sadece tenine değil hatta dünyaya sığmayacak bir halete büründüğünü görmekteyiz.

Kaynakça

- DÂKÂNÎ, Perviz Abbâsî (1387). *Şems-i Men u Hudâ-i Men*. Tahran: Neşr-i İlim.
- DİNÂNÎ, Gûlâmhüseyin (1395). *Şucâ'-i Şems; Gazeliyât-i Şems-i Tebrizi, be Rivayet-i Gûlâmhüseyin Dinânî*. Tahran: İntişârât-ı İttılaat.
- EFLÂKÎ, Şemseddin Ahmet (1362). *Menâkıbü'l Arifîn*. be-Kûşeş-i Tahsin Yazıcı, Tahran: Dünya-i Kitap.
- EMÂD, Ahmet Hoşnıvis (1349). *Makâlât-i Şems-i Tebrizi*. Tahran: Çap-i Zühre.
- FÜRÛZÂNFER, Bediüzzamân (1388). *Külliyat-i Divan-i Şems-i Tebrizi; Mutabık-ı Nüsha-i Tashih Şode-i Bediüzzamân Fürûzânfer/ Mevlânâ Celâleddîn-i Meşhur be-Mevlevi*. c.I, Tahran: Seda-i Muâssır.
- FÜRÛZÂNFER, Bediüzzamân (1388). *Külliyat-i Divan-i Şems-i Tebrizi; Mutabık-ı Nüsha-i Tashih Şode-i Bediüzzamân Fürûzânfer/ Mevlânâ Celâleddîn-i Meşhur be-Mevlevi*. c.II, Tahran: Seda-i Muâssır.
- FÜRÛZÂNFER, Bediüzzamân, (1333). *Risale-i der-Tahkik-i Ahval ve Zindigi-i Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Meşhur be-Mevlevi*. Çap-i pencom, Tahran: İntişârât-ı Zevvâr.
- HÂFİZ, Şîrâzî (1392). *Şerh-i Gazelhâ-i Hâfız; Nivişte-i Hüseyinali Herevi*. c.I, Çap-i Heştom, Tahran: Ferhengi Neşr-i Nü.
- MUVAHHİD, Muhammed Ali (1369). *Makâlât-ı Şems-i Tebrîz; be-Tashih ve Ta'lik-i Muhammed Ali Muvahhid*. c.I, Tahran: İntişârât-ı Hârezmî.
- MUVAHHİD, Muhammed Ali (1369). *Makâlât-ı Şems-i Tebrîz; be-Tashih ve Ta'lik-i Muhammed Ali Muvahhid*. c.I, Tahran: İntişârât-ı Hârezmî.
- MUVAHHİD, Muhammed Ali (1379). *Şems-i Tebrîzî*, Tahran: İntişârât-ı Nü
- SİPEHSÂLÂR, Ahmet Ferüddin (1325). *Zindegînâme-i Mevlânâ Celâleddîn Mevlevi; bâ-Mukaddime-i Said Nefisi*. Çap-i Pencom, Tahran: İntişârât-ı İkbâl.
- SÜRÜŞ, Abdülkerim (1388). *Kumâr-i Âşıkâne*, Tahran: Müessese-i Ferhengi-i Sırat.
- ŞEFİ'Î KEDKENÎ, Muhammed Rıza (1387). *Gazeliyât-i Şems-i Tebrîzî, Mukaddime, Güzineş ve Tefsir-i Muhammed Rıza Şefi-i Kedkeni*. Tahran: İntişârât-ı Suhen.

VELED, Sultan, (1376). *Velednâme; be- Tashih-i Celâleddîn Humâyi*. Tahran: Müessese-i Neşr-i Humâ

ZEMÂNÎ, Kerim (1384). *Şerh-i Cami-i Mesnevi-i Ma'nevi/ Mevlânâ Celâleddîn Belhî*. c.I, Tahran: İntişârât-ı Ittılaat.

ZEMÂNÎ, Kerim (1384). *Şerh-i Cami-i Mesnevi-i Ma'nevi/ Mevlânâ Celâleddîn Belhî*. c.V, Tahran: İntişârât-ı Ittılaat.